

Kovács Imre O. Praem: Fejezetek a Csornai Prépostság történetéből

...

A prépostság alapítása és alapítói

Az alapítás évét pontosan nem ismerjük. Az alapító oklevél, ha volt is ilyen, elveszett. A prépostság legkorábbi említését egy 1226-ból való adásvételi szerződésben találjuk.(23) Ezért az alapítás évét Horváth Tibor Antal rendi történetíró 1220-1226 közé tette és ezt a véleményét több tanulmányában is kifejtette.(24) Ezzel szemben a XVIII. század óta ismeretes rendi hagyomány, Hugo rendi történetíró Annales című művének adataira támaszkodva, 1180-at tartotta az alapítás évének.(25) Az alapító oklevél és más egykorú dokumentum hiányában ez az állítás közvetlenül nem igazolható. A Horváth T. Antal tanulmányai óta megjelent újabb történeti munkák és azok adataiból levont következtetések az 1180-as alapítási évet mégis elfogadhatóvá teszik. E munkák között legjelentősebb Norbert Backmund rendi történetíró 1949-1956 között megjelent *Monasticon Praemonstratense* c. műve, melyben a már említett *Catalogus*okat publikálta. A másik alapvető munka Oszvald Ferenc Arisztid rendi történész 1957-ben megjelent tanulmánya, melyben a magyarországi premonstreiek Árpád-kori történetére vonatkozó kutatásainak eredményeit összegezte. Ebben elsőként ismertette az említett kolostorjegyzékek magyar vonatkozású adatait.(26) Harmadik forrásunk az 1968-ban megjelent Győregyházmegyei Almanach, melynek szerzői a történeti részben az újabb kutatások eredményeit is felhasználva, a sorrendben 14. győri püspökről a következőket írják: "MIKUS (Micudinus seu Miculinus - 1176-1187). Az első püspök, akinek nemzetségét ismerjük. Nemzetségének a Nógrád megyei Kőkényes falu az ősi fészke. Nagybátyja volt Kőkényes esztergomi érsek. Valószínűleg ő küldte Mikudot a párizsi egyetemre, ahol megismerkedett a lotharingiai premonstreiekkal, akiket mint fehérvári prépost 1176 előtt Garábon letelepített... Az ő idejében alapította Osl ispán a csornai premonstreii prépostságot..."(27)

A negyedik forrást képezik Kozák Károly régész publikációi, melyekben beszámol a jánoshidai premonstreii prépostsági templomban 1970-1974 között végzett régészeti kutatásairól, valamint a premonstreiek 12-13. századi építkezéseiről Győr-Sopron megyében.(28) Következtetései az alábbiakban foglalhatók össze. Az első magyar premonstreii prépostság a váradshegyfoki, mely további 15 prépostság alapításához küldött szerzeteseket. Ezek között van a jászói prépostság, mely újabb négy prépostság alapításához bocsátott ki rajokat. Ezek egyikét, Garábot 1171-ben alapította a Kőkényes-Radnót nemzetséghez tartozó Mikud (Mikudinus) fehérvári prépost, később győri püspök. A nemzetség egy másik tagja Mikud bán a kőkényesi prépostság alapítója. Kőkényes pedig Jánoshida alapításához adott szerzeteseket. Ugyancsak Jászóból jött premonstreiek népesítették be a Kőkényestől kb. 10 km-re fekvő hatvani prépostságot, ez viszont Csorna alapításához küldött rendtagokat. A már egy premonstreii prépostságot - Garáb - alapító, magasabb egy-házi méltóságba kerülő Mikud győri püspökről joggal

feltételezhetjük, hogy az általa kedvelt premontrei szerzeteseket igyekezett a nemzetség központjában (Kökényes) és egyházmegyéjében Csornán is letelepíteni. A premontreiek Csornára telepítésének gyakorlati célja is lehetett. A Garáb - Kökényes - Hatvan vonalába eső, tőlük délre eső Jánoshida ala-pításánál, az alapító János nevű birtokos nem csupán a maga és családja temetkezési helyének szánta a prépostságot, a kor szokása szerint, hanem a birtokán és annak közelében élő népek lelki gondozását is biztosítani akarta. Jánoshida közelében jelentős besenyő népcsoportok éltek, akik nehezen hagyták abba régi vallásuk gyakorlását. (Besenyszög, Nagykörű, Tiszabő, Tizzasüly, stb.). E népcsoportoknak az egyház életébe való beillesztésében, "térítésében", fontos szerep juthatott a XII-XIII. század fordulóján táján a jánoshidai prépostságnak. A premontreieket hasonló szándékkal máshol is letelepítették. E lehetőség fennállt a mórchidai prépostság alapításánál is, ahol a Rába túlsó oldalán volt a besenyők faluja, Árpás. A mórchidai prépostság alapításához pedig a csornai prépostságból érkeztek szerzetesek.

A Csorna név eredetének magyarázatánál már említettük az Osl és a Sur neveket, melyek besenyő eredetűek. Csorna környékén jelentős számban éltek besenyők, akiket a határ védelmezésére telepítettek a nyugati végekre. Ezek megtérítésének feladatát is szánhatta Mikud győri püspök a missziós munkában kiváló eredményeket elérő premontrei szerzeteseknek. Mivel pedig Mikud püspök 1187-ben meghalt, a csornai prépostság alapítása még az ő halála előtt történt. Az 1180. év tehát elfogadható az alapítás évének.

A missziós tevékenység kezdettől fogva a premontreiek egyik vállalt feladata volt. A rendalapító Szent Norbert, miután Magdeburg érseke lett, a székhelyétől észak-északkeletre eső tartományok, akkor még részben pogány szláv népességének megtérítésére rendtársait küldte. A premontrei alapító rendtagok közül, mint érsek, maga szentelte Anzelmet Havelberg püspökévé.(29) Egy másik tanítványa, szent Evermod pedig 1154-ben Ratzeburg püspökévé és a polabok térítő apostolává lett. (30) A rendben ma sem szünetel a missziós tevékenység. Az 1989. évi schematizmus adatai szerint jelenleg három premontrei missziós püspök vezeti a rend közép-afrikai, indiai és brazil missziós munkáját.(31)

A prépostság alapítója az Osl nemzetség egyik tagja.(32) Hogy maga Osl ispán, vagy pedig fiai: István és Lőrinc, vagy esetleg a nemzetség más tagja volt-e az alapító, erre nézve eltérők a vélemények. Az Osl név azonban bizonyos, a konvent hiteleshelyi pecsétjén is ez olvasható: "S(igillum) COVENTUS D. CHERNA OSLONIS". A prépostság tehát nem királyi alapítású, hanem nemzetségi monostor, mint a magyarországi premontrei monostorok nagyobbik része.

A konvent hiteleshelyi pecsétje

Kegyurai kezdetben az Osl nemzetség tagjai. 1231 után a nemzetség egyik ága, a Kanizsay család lett a prépostság kegyura. 1536-ban házasság révén Nádasdy Tamás szerezte meg a férfiágon kihalt Kanizsayak birtokait és ezzel együtt a csornai kegyúri jogot. A Wesselényi-össze-esküvésben való részvétele miatt 1671-ben kivégzett Nádasdy Ferenc lefoglalt birtokai közül Kapuvárt és vele a csornai prépostság fölötti kegyúri jogot, Lipót császár 1683-ban Eszterházy Pál nádornak ajándékozta. A prépost kinevezési jogát azonban a császár továbbra is magának tartotta

fenn.(33)

A prépostság titulusa: Szent Mihály arkangyal. Az ő alakja látható a konvent pecsétjén és a prépostság címerében.

A csornai prépostság a középkorban Hatvan filiája volt. Első szerzeteseit a hatvani prépostságból kapta. Hatvant Váradhegyfok, azt pedig közvetlenül Prémontré alapította. Csorna rajtuk keresztül kapcsolódott a rend anyamonostorához. Lairuelz(34) és a már említett Hugo rendi történetírók szerint 1294-ben Csorna a morvaországi Zabrdovic (Obrowitz) filiája lett és maradt 1516-ig. Az 1702. évi visszaállítás után Csorna először a perneggi, majd 1710-től az 1786. évi feloszlásig a hradischi apátság fennhatósága alá tartozott, prépostjait a hradischi konventben választották. az 1802. évi visszaállításkor a türjeivel és a jánoshidaival egyesített csornai prépostság ismét önálló lett. Így állott fenn 1950-ig. Nevéhez a XIII. század első felében három újabb alapítás fűződik. 1220 körül, - egyes későbbi források szerint már 1184-ben - a türjei prépostság alapításához, 1239-ben a rajki, 1241-1251 között pedig a móríc-hidai prépostság alapításához adott rendtagokat.

A konvent tevékenysége

A csornai konvent tagjai, más konventekhez hasonlóan, a rendi szabályokban előírt szerzeteskanonoki életet éltek. E "belső történet"-hez kapcsolódott a rendtagok külső tevékenysége. Az első években vállalták a missziós munkát. E feladatott hamarosan újabb váltotta fel. A monostor földrajzi fekvése és tekintélye folytán a prépostság már az alapítást követő évtizedektől kezdve résztvett a közhitelű írásbeliség gyakorlásában. Az 1231-ben hozott törvény értelmében hiteleshely lett.

Első ismert oklevélkiadványa 1247-ből való.(35) 1393-ban a konvent, a Nagy Lajos király által 1360 körül elvett hiteleshelyi jogot Zsigmond királytól visszakapta és a régi helyett új pecsétet kapott. 1395-1490 között folyamatosan végzett hiteleshelyi tevékenységet, elsősorban Sopron vármegye területén. Működésének nyomai azonban szórványosan Vas, Győr, Veszprém, Pozsony és Zala vármegyék területén is megtalálhatók. Később a politikai események és a háborús pusztítások ezt a munkát megnehezítették. A török először 1529-ben, majd 1594-ben másodszor is feldúlta Csornát s ekkor a levéltárat is súlyos veszteség érte. 1594-1656 között a hiteleshelyi munka szünetelt. 1656-ban újra megindult, majd az 1787-1810 közötti szünet után tovább folytatódott 1874-ig, amikor munkáját állami hivatalok vették át. Protocollumai 1535-től kezdve maradtak fenn 40 kötetben. Ezek összesen kb. 12.000 hiteleshelyi kiadványt tartalmaznak.(36)

A konvent egyik, 1848-ban keltezett oklevele

Az 1802. évi visszaállítás feltételeként a prépostság vállalta két gimnázium fenntartását és tanárokkal való ellátását. Tanítórendi működését a szombathelyi és a keszthelyi gimnáziumokban az 1808/09-es tanévben kezdte meg és folytatta 1948-ig, az iskolák államosításáig. Csornán, ahol a rend a XVIII. században már tartott fenn középiskolát, 1947-ben nyitotta meg harmadik gimnáziumát. Az államosítás miatt itt csak egy évig taníthattak a premontreiek. A lelkipásztori munka a premontrei rend sajátos feladatkörébe tartozik. A csornai premontreiek ebből szintén kivették részüket, bár Csornának már a középkorban saját plébániája is volt és ennek élén a győri püspök egyházmegyes papja állott.(37) 1802-1950 között a csornaival egyesített türjei és jánoshidai prépostságok templomai rendi plébániatemplom gyanánt működtek, élükön premontrei plébánossal. 1948-ban maga a prépostsági templom, mint Csorna második plébániája, szintén rendi plébániatemplommá lett.

Prépostok, rendtagok

... A csornai prépostot a középkorban a konvent választotta. 1485-ben, a főkegyúri jog alapján, Apatóczi Gergelyt Mátyás király nevezte ki csornai préposttá. Utána a kegyurak: a Kanizsay, majd a Nádasdy család tagjai adományozták a prépostságot.

Egyetlen kivétel Kaposy Péter, akit 1522-ben a tartományi káptalan választott préposttá.(38) 1671-től ismét a király adományozta a prépostságot, a visszaállítás után pedig a megválasztott prépostot ő erősítette meg hivatalában. 1702-1710 között a perneggi, 1710-1786 között pedig a hradischi konvent választotta meg tagjai közül a csornai prépostot. 1802-1950 között az önálló csornai konvent maga választotta meg prépostját, két eset kivételével, amikor a rend generális apátja nevezte ki. A megválasztott, vagy kinevezett prépostot a győri püspök benedikálta. A csornai rendtagok számáról a középkorból pontos kimutatásunk nincs. Okleveles szereplésük alapján Horváth Antal rendi történész számos rendtag nevét gyűjtötte össze.(39) 1400-1554 között 107, 1703-1847 között 149 nevet sorolt fel, közülük több név ismételt is szerepel. A XIII. században még népes volt a konvent, mert három új alapításhoz is tudott rajt kibocsátani.(40) Létszáma később csökkent. Előfordult, hogy a hiteleshelyi munkához megkívánt 7-10 rendtagot nem tudta biztosítani és esetenként a környező plébániák papjaiból pótolták a létszámhiányt. 1542-ben már csak két rendtag élt Csornán. 1702-től kezdve ismét a rend tagjai látták el a konvent feladatait. Számuk az 1786. évi feloszlatakor: 7. Az 1802. évi visszaállításkor ebből már csak öten éltek. Ettől kezdve azonban az új tagok felvételével számuk folyamatosan emelkedett. 1833-ban 38, 1928-ban 54, 1948-ban 62 rendtagja volt a prépostságnak.

...

Az 1702. évi visszaállítás története

A XVI. század első felében rossz idők jártak a magyar katolikus egyházra. A kommandátori rendszer aláásta, a terjedő protestanizmus meggyöngítette, a török hódítás megsemmisítette a régi egyházi szervezet jó részét. Több püspökség névlegessé vált, - területe török uralom alá került - a szerzetesrendek házaik pedig vagy világiak, vagy világi papok birtokába kerültek. Ez a sors várt a csornai prépostságra is. 1542-től 1702-ig kanonokok, címzetes püspökök a birtokosai, kommandátorai, akik a prépostságot és birtokait adományozás, kommanda alapján kapták a kegyuraktól. Csorna kegyurai a XVI. század elején kihalt Kanizsay család jogutódai, a Nádasdyak voltak 1670-ig. Attól fogva a prépostság királyi adományozás tárgyát képezte.

Az utolsó premontrei prépost, Kaposy Péter 1542-ben bekövetkezett halála után, a kommandátorok sorában elsőként Keresztúri Imre vasvári prépost vehette át Nádasdy Tamás kapuvári várnagyától elhunyt elődjének, a csornai prépostnak ingóságait, köztük annak fehér birétumát és okleveleit. Abban az időben még megkívánták, hogy a szerzetesi javadalom birtokosa vegye is fel annak a rendnek ruháját, szabályaira tegyen esküt. Megtette-e vagy nem, felmentést kapott-e, nem tudjuk. Az ő idejében (1542-1559) haltak ki Csornán az utolsó premontreiek. Az oklevelek utoljára 1551-ben említik István és András premontrei konventtagok nevét.(41)

Keresztúri Imrét még kilenc kommandátor prépost követte. Sorrendben az utolsó volt Jány Ferenc szerémi püspök, aki 1701-ben mondott le a prépostságról a rend javára. Addig azonban több mint másfél évszázad telt el.

A szerzeteskolostorok elnéptelenedésével szinte egyidőben jelentkeztek olyan törekvések, melyek az egykor virágzó és a közre oly áldásos tevékenységet folytató szerzetesrendek és kolostoraik visszaállítását tűzték ki célul. Országgyűlési határozatok, királyi rendeletek szorgalmazták a szerzetesrendek visszaállítását. Ám e határozatok megvalósulását külső akadályok mindig megghiúsították. A külföldi premontrei apátságok szintén nem mondtak le a rend magyarországi visszaállításának reményéről. Ezért ismételten hangoztatták a rend egykori javaira való igényüket, hogy ha az idők viszontagságai a rendet el is űzték egykori monostoraiból, legyen meg a lehetősége azokba egykor ismét visszatérni. Az 1647. évi pozsonyi országgyűlésen, majd a következő évben a nagyszombati nemzeti zsinaton P. Johannes Ferrarius strahovi premontrei, mint a rend képviselője terjesztette elő a rend visszaállítására vonatkozó kérést. Negyven évvel később Losperghi Pfindler Miksa obrowitzi premontrei apát tett újabb lépéseket ez ügyben az 1687. évi országgyűlésen. 1694-ben a Magyar Kamara elnökségéhez folyamodott azzal a kéréssel, hogy a töröktől visszafoglalt területeken levő egykori apátsági birtokokat a Kamara jegyzékeiből töröljék s az ő kezébe juttassák. A kért négy prépostság közül a jánoshidait sikerült is megszereznie. Még eredményesebbek voltak Schöllingen Ferenc perneggi apát fáradozásai, aki az 1691. évi hradischi tartományi káptalanától kapott felhatalmazást a tárgyalások megindítására. Első szerzeménye a csornai prépostság volt, melyet 1694. augusztus 5-én kapott meg királyi adományozás útján. A prépostság tényleges birtokába azonban csak 1702. január 17-én jutott, amikor az előző javadalmaznak, Jány Ferenc szerémi püspöknek 30.000 forintot fizetett érte. 1697-ben szintén királyi adományból megkapta Jászót és Leleszt, de ténylegesen csak 1699-ben jutott ezek birtokába, az előző tulajdonosok halála, illetve lemondása után. Mivel azonban a perneggi apátságnak a török elleni háború érdekében vállalt adósságai az említett prépostságok megszerzésével sem csökkentek, sőt növekedtek, azok eladását határozta el. Az 1700. évi strahovi káptalan döntése értelmében 1703-ban Jászót és Leleszt a klosterbrucki apátság váltotta magához. Csorna még Pernegg birtokában maradt, sőt Schöllingen Ferenc apát 1703-ban Türjét, 1705-ben pedig a várhadhegyfoki és a horpácsi prépostságokat is megkapta I. József császár adományozása alapján.

Schöllingen Ferenc 1707-ben meghalt. Utódja Schöllingen Ambrus sikertelenül fáradozott Pernegg adósságterheinek csökkentésén. A meg-oldást végül is az 1710. évi tartományi káptalan hozta meg. A káptalan határozata szerint a várhadhegyfoki prépostságot Klosterbruck váltja magához 50.000 forintért, Csornát pedig Hradisch kapja meg ugyancsak 50.000 forint lefizetése ellenében. Miután ez megtörtént, a csornai prépostságot 1711. június 1-én bekebelezték a hradischi apátságba. A csornai prépostságot az alsóausztriai Pernegg apátja szerezte vissza a premontrei rend számára. Utolsó kommandátor prépostja Jány Ferenc 1701. december 8-án lemondott. A 30.000 forint lefizetése után átadta az új csornai prépostnak, Schöllingen Ferenc perneggi apátnak a javadalmazást és a préposti címet. Ezek után 1702. január 17-én a premontreieket bevezették Csorna tényleges birtokába. Néhány nappal később, január 27-én az apát képviselője Blöden Rajmund perneggi perjel még a következőket vette át: 9 kötet Prothocollumot, egy ezüst pásztorbotot,

1 monstranciát, 1 kehelyt, 1 ezüst keresztet, 1 ereklyetartót, 2 infulát, 1 Missalét, 2 pluvialét, 2 miseruhát, 1 albát, a konventpecsétet, okleveleket és egy urbáriumot, azonfelül 200 szarvasmarhát, bort és gabonát.(42) Blöden Rajmund az apát képviselőjeként Csornán maradt egészen az 1711. évi változásokig. 1703-tól kezdve adminisztrátorként küldték melléje Dietmanninger Józsefet, aki szintén 1711-ig maradt Csornán. Ő képviselte apátját 1703. október 7-én a türjei prépostságba történt beiktatáson is. 1711-ben a csornai prépostságot a hradischi apátságához csatolták. Ettől kezdve a csornai prépostot a hradischi konventben, annak tagjai közül választották, aki megválasztása után székhelyére költözött, miután a magyar honosítást is megszerezte. Később a prépostság számára magyar növendékeket vettek fel, akik a hradischi apátságban nyerték kiképzésüket. A függetlenségi törekvések ellenére a prépostság az 1786. évi feloszlataig megmaradt a Hradishtól való függőségben.

Az 1802. évi visszaállítás története

A csornai premontrei prépostság a XVIII. században a hradischi kormányzás éveiben gazdaságilag és szellemileg egyaránt megerősödött és alkalmassá lehetett volna arra, hogy önállóságát is kivívja. Fellendülését villámcsapásként érte 1786. december 7-én II. József császár feloszlató rendelete. Az előjelek már évekkel előbb bizonytalanná tették a prépostság jövőjét, de az akkori prépost Kamenitzky Ágoston (1774-1786) ennek ellenére sem szűnt meg remélni és tovább alkotni. II. József császár, a felvilágosodás eszméitől áthatva úgy határozott, hogy a szerzetesrendek kolostorait, mint amelyek szerinte semmi közhasznú tevékenységet nem folytatnak, feloszlattja. A rend részéről az első áldozatok a szemlélődő életet folytató apácák kolostorai voltak. A császári rendelet 1782. március 19-én szüntette meg a csehországi chotesovi zárdát, 44 premontrei apácát szórva szét ezzel a nagyvilágba. Velük egyidőben kellett elhagynia a kolostort a doksanyi zárda 49 kanonisszájának is. Az apácazárdákat nemsokára követték a rend férfikolostorai. 1784. július 24-én az obrowitzi rendház 52 szerzetesével közölték a feloszlató rendeletet. Hasonló sors érte július 29-én a klosterbrucki apátság 96 szerzetesét és még ugyanaznap a hradischi apátság 85 rendtagját. A magyar prépostságok közül elsőként a jánoshidai szűnt meg. 1785. március 14-én oszlatták fel. A jánoshidai után a türjei prépostság feloszlata következett 1785. december 9-én. Egy évvel később, 1786. december 7-én a csornai prépostság került sorra, melynek akkor 7 rendtagja volt, öt felszentelt pap és 2 kispap. Végül 1787. március 26-án a jászóvári prépostság is a többiek sorsára jutott. A csornai prépostság feloszlata után Kamenitzky prépost Sopronba költözött és ott élt 1802-ben bekövetkezett haláláig. A felszentelt rendtagok káplánként helyezkedtek el. A prépostság javait a vallásalaphoz csatolták, fölöttük a királyi helytartótanács rendelkezett. Felügyeletét a Csornán lakó provisor gyakorolta, aki a Pannonhalmán lakó prefektusnak volt alávetve. A csornai provisor mellé több tisztviselőt is beosztottak. A prépostsági levéltárat a győri székeskáptalanba vitték, így megmenekült az 1790. június 24-én kitört tűzvésztől, melyben a prépostsági épületek is leégtek és a templom súlyos károkat szenvedett.

A magyar nép nem nyugodott bele II. József meg nem indokolt intézkedéseibe. A megyei közgyűlések jegyzőkönyvi határozatokban követelték a szerzetesrendek visszaállítását. II. József 1790. február 20-án bekövetkezett halála után utóda, II. Lipót április 7-i leiratában ígéretet tett arra, hogy "a törvényesen befogadott szerzetesrendeket visszaállítani atyai gondja közé számítja". Ígérete beváltásában 1792-ben március 1-én bekövetkezett halála megakadályozta. Utóda I. Ferenc (1792-1835) lett, akinek uralkodását hosszú ideig a francia háborúk kötötték le. Csak a lunevillei békekötés után gondolhatott Magyarország belső ügyeinek rendezésére.

I. Ferenc megundorodva a francia forradalom túlzásaitól, anyagi és erkölcsi rombolásaitól, az eltörölt rendek visszaállításában ismerte fel azt a munkaerőt, amely az új nemzedéket a vallás-erkölcsi eszmék hatása alatt az élet békés polgárává neveli. Felszólította tehát a nádort, hogy a helytartótanács kebelében alakítson Országos Bizottságot, melynek feladata a szerzetesrendek visszaállításának módozatait megállapítani, azokat részleteiben kidolgozni s a kész tervet a király elé terjeszteni. A bizottság az 1801. év végére a munkával elkészült. A budai helytartótanács 1801. november 25-i levelében Kiss János csornai rendtagot Budára hívta a nádorral való tárgyalásra. Hasonló meghívást kaptak a jászóvári premonstreiek, valamint a bencések és a ciszterciek is. A tárgyalásra december 15-én került sor. A bencések ügyének intézése után a bizottság a premonstreiekre tért át. A nádor felolvastatta a premonstreik rend visszaállítását elhatározó királyi leiratot, kifejtette annak szükséges voltát és kész tervet terjesztett elő. A terv szerint a rendnek az országban két prépostsága lesz: a jászói és a csornai. A jászóival egyesíteni kell a leleszi és a váradhegyfoki prépostságokat, a csornaival pedig a türjei, a jánoshidai és a horpácsi prépostságokat. A rend hat év múlva köteles lesz a számára kijelölt gimnáziumokban az ifjúság nevelését saját rendi tagjaival megkezdeni. A rend birtokai jövedelméből köteles az iskolákat fenntartani, a tanárokat lakással, élelemmel ellátni.

A részletekre vonatkozó tárgyalások 1802. elején fejeződtek be. I. Ferenc 1802. március 12-én kiadta a Diploma restitutionis-t, a visszaállítási okmányt, melynek értelmében a bencés, a premonstreik és a ciszterci rendet visszaállítja régi jogaiba. Egyúttal pontosan meghatározza azokat a kötelezettségeket is, amelyek a visszaállításból az egyes rendekre háramlanak. A király ugyanakkor külön oklevélben Harsányi Istvánt nevezte ki csornai préposttá.

A visszaállítási oklevél fontosabb pontjai a következők: A Csornához csatolt prépostságok között nem említi a horpácsit, ez egyébként is csak címet jelentett. A rendi gimnáziumokat Szombathelyen és Keszthelyen jelöli ki. Ez utóbbit a rend a soproni helyett kapja, melyet már korábban a bencéseknek utaltak ki. Amíg a leégett csornai rendházat föl nem építik, a csornai prépost a rendtagokkal együtt lakják a türjei rendházban.

Március 30-án a helytartótanács terjedelmes leiratot intézett Harsányihoz. Ebben részletesen meghatározza a visszaállítás feltételeit és azokat a terheket, melyeket a rendnek vállalnia kell. A leirat főbb pontjaiban megegyezik a visszaállítási okmánnyal és azt kiegészíti. Ebből idézzük az alábbi pontokat: A rend kötelessége

a fentnevezett gimnáziumok tanári karát saját jövedelméből úgy ellátni, hogy szolgálatuk a hívő népnek is lelki hasznára legyen. A prépostok kötelesek a szerzetesek számát folyamatosan növelni, mégpedig olyan mértékben, hogy mind az istentisztelet szertartásainak pontos elvégzésére, a konvent tekintélyének növelésére, mind pedig a gimnáziumi ifjúság nevelésére elegendő számban álljanak rendelkezésre. A gimnáziumokban lévő tanárookra és az igazgatóra vonatkozólag további királyi rendelet jelenik majd meg. A szerzetesek feladata az ifjúság tanítása. A prépost tehát úgy nevelje és képezze ki őket, hogy a magasztos célnak megfeleljenek. Ezért, valamint a rend nagyobb hasznára Őfelsége úgy intézkedett, hogy a növendékek csak a szerzetesi fogadalomhoz előírt 21. életévük betöltése után tehetnek fogadalmat. A premontrei rend felmentetik a vallásalapnak fizetendő évi járulék alól.

Harsányi Istvánt 1802. április 25-én Pirer József tinninai felszentelt püspök, győri nagyprépost, mint királyi megbízott iktatta be a préposti méltóságba, a környező vidék nagyszámú előkelőségének jelenlétében. Az új konventet öt régi rendtag alkotta. Szentmiklósy László és Kiss János csornai, Armpruszter Izidor és Tenkovics Kristóf türjei rendtagok voltak a feloszlás előtt, míg Jánoshidát maga a prépost, Harsányi István képviselte.(43)

A prépostság épülete, amely mai formáját az 1802. évi visszaállítás után kapta

Az 1989. évi visszaállítás

A második világháború befejezése után a prépostság helyzete egyre nehezebbé vált. Az 1945. évi földreform következtében elvesztette birtokait, csak 100 hold föld maradt meg tulajdonában. Az iskolareform a nyolcosztályos gimnáziumokat kettéválasztotta, az alsó négy osztályt az általános iskolához csatolták, csak a felső négy osztály maradt továbbra is gimnázium. A nehézségek ellenére újult erővel indult meg a munka és 1947-ben a rend új, immár harmadik gimnáziumát indította Csornán. Az iskolák 1948. évi államosítása során a rend elvesztette iskoláit. A rendtagok akkor a lelkipásztori munka vállalásában találtak új feladatot. 1950-ben a rend a működési jogát is elvesztette. Június hónap folyamán a rendházakban talált rendtagokat internálták és csak szeptemberben engedték őket szabadon. Ekkor, 1950. szeptember 7-én jelent meg a Népköztársaság Elnöki

Tanácsának 1950. évi 34. számú törvényerejű rendelete, mely Magyarországon a szerzetesrendek működési engedélyét megszüntette. Csak a visszaadott nyolc gimnáziumban tanító szerzetesek: a bencések, a piaristák és a ferencesek, valamint a Kalocsai Iskolanővérek működhetnek tovább, annyi rendtagot tartva meg, amennyi a 2-2 gimnáziumuk tanári karához szükséges volt. A rendelet a csornai prépostság tagjait is szétszórta. A külföldre menekültek 1961-ben a kaliforniai Orange-ban új és azóta virágzó apátságot alapítottak. Az itthon maradottak próbáltak elhelyezkedni, ki hol tudott, mint lelkipásztorok, tanárok, segédmunkások. A betegek és idősebbek rokonaiknál, ismerősöknél húzták meg magukat, majd a későbbiekben szervezett egyházi szociális otthonokban nyertek elhelyezést.

A négy évtizedes kényszerszünet végén, az 1950. június 1-én élt 61 csornai rendtagból az 1989. évi újrakezdést már csak 23 érte meg. Közülük 7 az Orange-i Szent Mihály apátság (új Csorna) tagja lett, 16 maradt meg csornainak. Az 1950. évi 34. sz. rendelet hatályon kívül helyezésével, 1989-ben megkezdődött a szerzetesrendek újjászerveződése. Csornán az újraindulás első nyilvános eseménye 1989. augusztus 13-án következett be, amikor a Premontrei Rend generális apátjának és a Csornai Prépostság számos rendtagjának jelenlétében megtörtént negyven év után az első novicius beöltözése. A beöltöztetést Mester Alderik rendtag végezte, akit a generális apát előzőleg a prépostság moderátorává nevezett ki.

A következő évben, 1990. június 12-én Csornán a Jézus Szíve Plébánia tanácstermében apátválasztásra gyűltek össze a rendtagok. Marcel van de Ven generális apát jelenlétében egyhangúlag apáttá választották dr. Horváth Ödön Lóránt győri teológiai tanárt, a rend tagját, aki már az 1988-ban Steinfeldben megtartott generális káptalanon is képviselte a csornai rendtagokat. A generális apát a választás eredményét megerősítve köszöntötte a rend legújabb apátját, aki a történelmi hagyományt megőrizve továbbra is megtartja a csornai préposti címet. Az apáti benedikálást a hagyományos ünnepélyes keretek között dr. Pataky Kornél győri megyéspüspök végezte a prépostsági templomban, 1990. szeptember 6-án. Ugyanaznap délután Csornán, a Rábaközi Művelődési Egyesület ülésén hangzott el az a rendtörténeti előadás, mely a jelen tanulmány alapját képezi.

Jegyzetek:

- (1) A tanulmány eredetileg a MAGYAR EGYHÁZTÖRTÉNETI ÉVKÖNYV 1994/1-es számában jelent meg. Rövidített változatát az évkönyv szerkesztősége és a szerző engedélyével közöljük.
- (2) KISS Lajos: Földrajzi nevek etimológiai szótára. Bp., 1988. I. 342. - VAS József: Csorna nevének eredete. Magyar Nyelv (= MNY). 1971. szept. 347-353. - KNIEZSA István: Magyarország népei a XI. században. In: Emlékkönyv Szent István király halálának kilencszázadik évfordulóján. Bp., 1938. II. 426.
- (3) MOÓR Elemér: A rábaközi Csorna helynév eredetének kérdéséhez. MNY. 1973. szept. 351-352. - VAS József: Még egyszer a Csorna név eredetéről. MNY.

1974. jún. 211-212.
- (4) GYÖRFFY György: A magyarság keleti elemei. Bp., 1990. 175, 186.
- (5) VAS J., i.m. 349.: "Gombocz Zoltán (MNY. XX. 24.) ...kimutatta, hogy a Súr név besenyő-török eredetű, mert "Sur, Suur" azonos a besenyő Èur névvel."
- (6) Magyar Országos Levéltár (MOL) DL. 127.
- (7) MOL DL. 142.
- (8) MOL DL. 1027.
- (9) MOL DL. 301.
- (10) MOL DL. 420.
- (11) Sopron Vármegye Története. (Szerk.: NAGY Imre) Oklevéltár (=S.O.) I. 44.
- (12) HORVÁTH Antal: A csornai Konvent hiteleshelyi működése. Keszthely, 1943. 5.
- (13) S.O. I. 113.
- (14) Hazai Okmánytár (=H.O.) I-IV. Győr, 1865-1873. VI-VII. Bp., 1876-1891. (Szerk.: NAGY Imre, PAUR Iván, RÁTH Károly, VÉGHÉLYI Dezső) M. VIII. 12. In: MATICS Döme: A Csornai Premontrei Prépostság története 1180-1526. Keszthely, 1912. 14.
- (15) PÉTERFFY, Carolus: Sacra concilia... Posonii, 1741. II. 6, 21, 22.
- (16) H.O.L. 13. In: MATICS i.m. 14.
- (17) S.O. II. 386.
- (18) H.O.L. 23. In: MATICS i.m. 14.
- (19) BACKMUND, Norbert: Monasticon Praemonstatense. Straubig, 1949-1956. III. 397.
- (20) Uo. I. 16., III. 413.
- (21) Uo. III. 445-446.
- (22) Uo. I. 18., III. 446.
- (23) MOL DL. 127.
- (24) HORVÁTH, Antonius: De Primordiis Circariae Hungaricae Ordinis Praemonstratensia. XIII. (1937) 54-62 (1937) 54-62 . - Uő.: De fundatione Praepositurae Grabensis (Garáb) in Hungaria. IV. (1928) 85-88 (1928) 85-88 . - HORVÁTH Antal: A csornai Konvent i.m.
- (25) HUGO, Ch. L.: Sacri Ordinis Praemonstratensis Annales. Vol. I-II. Nanceii, 1734/36.
- (26) OSZVALD Ferenc: Adatok a magyarországi premontreiek Árpád-kori történetéhez. Művészettörténeti Értesítő. 1957. 2-3. 231-254.
- (27) Győregyházmegyei Almanach. Győr, 1968. 3, 27.
- (28) KOZÁK Károly: A jánoshidai rk. templom, volt premontrei prépostság régészeti kutatása (1970-1974). Jászberény, 1974. In: Jász Múzeum Jubileumi Évkönyve. 277-294. - Uő.: A premontreiek építkezései Győr-Sopron megyében a XII-XIII. században. In: ARRABONA. 15. Győr, 1973. 125-145. - Uő.: Jánoshida. Plébániatemplom. Tájak Korok Múzeumok Kiskönyvtára. 195. Bp., 1985.
- (29) GOOVAERTS, Léon: Ecrivains, artistes et savants de l'ordre de Prémontré. Bruxelles, 1899. Première livraison. 22.
- (30) B. GRASSL - TÓTH Péter: A premontrei rend szentjei. Bp., 1941. 85. A polabokat a breviárium latin szövege vendeknek nevezi: "Enixe apud Wendos

- praedicavit, quorum multos ad fidem adduxit." Liturgia Horarum. Proprium Officium Ordinis Premonstratensis. 1984. 25.
- (31) Catalogus Ordinis Premonstratensis. 1989. Tongerlo, 1989. 5-7.
- (32) PÓR Antal: Az Osl nemzetség története a XIII. és XIV. században. Bp., 1891.
- BELITZKY János: A Csornai Premontrei Prépostság alapítása és birtokszerzeményei a nemzetségi kegyuraság korában. In: REGNUM Egyháztörténeti Évkönyv. 1936. I. 61-86.
- (33) GIMES Endre dr.: Csorna. Útikalauz. Bp., 1973. 32.
- (34) LAIRUELZ, S. de: Optica Regularium. Pont a Mousson, 1603.
- (35) S.O. I. 21.
- (36) HORVÁTH A.: A csornai konvent i.m. 3-16.
- (37) Így pl. 1281-ben János pap volt a Szent Ilona templom "parochiális presbytere". MOL DL. 1110.
- (38) Szent Norbert Emlékkönyv. Bp., 1934. 83. 127. sz. jegyzet.
- (39) HORVÁTH A.: A csornai konvent i.m. 1-31.
- (40) Tűrje, Rajk, Mórchida
- (41) HORVÁTH A. : A csornai premontrei i.m. 8.
- (42) HORVÁTH A.: A csornai premontrei i.m. 23. - KOVÁCS Imre: A türjei Premontrei Prépostság története. Zalaegerszeg, 1991. 100-103.
- (43) Uo. 145-150. - FLECK Imre Sebő: A Csornai Prépostság visszaállításának története és a rendi konszolidáció kora. 1802-1820. Kézirat. 1-17.